

mentarje. Od t. i. intelektualnih znanosti, med katere so spadale tudi logika, filozofija, astronomija in matematika, se je zlasti s slednjima ukvarjalo več izvrstnih učenjakov. Povsod pri vseh področjih nam avtor predstavi glavna središča, glavne učenjake in šole. V osmanski družbi pa je vedno deloval en del fanatične uleme, ki je intelektualne znanosti smatral za brezbožnost, drugi del pa je to branil, trdeč, da so v okvirih vere. Fanatiki so bili ponavadi tudi popularni šejki, ki so neizprosno napadali vladajoči razred. Vzrok napadov in teoretična osnova fanatizma pa je bilo vprašanje uvajanja »novosti« v islam.

V seldžuški dobi so v mestih srednje Anatolije izobraženi ljudje sprejemali perzijsko visoko kulturo, dočim je na mejah prevladovala kultura gazijev in der- višev (beraški menihi) s svojimi strujami viteštva in misticizma. Derviši so prihajali v Anatolijo z valovi Turkmenov in se selili iz mesta v mesto, sprejeli pa so jih tudi kmetje, ker so predstavljali vzor njihovih lastnih oblik družbe in kulture. V okviru teh skupin je cvetela kultura, posebno književnost, ki je izhajala iz turške centralne Azije, vendar se je popolnoma razlikovala od kulture, negovane na dvoru in v mestih. Misticizem derviških redov je v mestih dobival teozofske oblike, medtem ko je med ljudstvom ustvaril osnovo za religiozne sekte, ki so predstavljale sintezo šiizma in drugih ezoteričnih nauk. Naprej nam avtor predstavi najpomembnejše religiozne sekte, njihove voditelje, nauke ter njihov vpliv.

Temu zadnjemu delu knjige sledi genealoška tabela osmanske dinastije, kronološki pregled zgodovine klasične dobe, slovarček turcizmov in opombe. Nato je še izbor večjih in krajših zgodovinskih del, bibliografije, najvažnejši časopisi, enciklopedije, slovarji v turščini in zahodnih jezikih, zbirke virov, zahodni potopisci, dodana pa je še literatura za posamezne dele te knjige in register osebnih imen ter kritičen zapis Radovana Samardžića in beležka o avtorju knjige.

Poročilo lahko zaključimo z mislijo Radovana Samardžića, ki pravi, da mora vsak bralec te knjige priznati, da je svoje znanje obogatil. Kljub temu pa dodaja, da je premalo poudarjena vloga posameznih področij na jugoslovanskih tleh (npr. vloga Dubrovnika v balkanski trgovini, obnova dela pečke patriarhije itd.), za kar »krivi« jugoslovansko historiografijo, ki na eni strani še ni prodrla v svetovne znanstvene kroge, na drugi strani pa ni vzpostavljeno boljše sodelovanje s turškimi zgodovinarji.

Vasko Simoniti

**Dušanika Bojanić, Turski zakoni i zakonski propisi iz XV i XVI veka za smederevsku, kruševačku i vidinsku oblast**, Zbornik za istočnjačku istorijsku i književnu građu, knjiga 2, Istorijski institut, Beograd 1974; 180 strani.

Po objavi splošne kanun-name sultana Sulejmana I., ki jo je v kritičnem prevodu z analizo objavil Hamid Hadžibegić v Glasniku zemaljskog muzeja v Sarajevu leta 1950, in še prej po več objavljenih kanun-namah za posamezne sandžake v istem znanstvenem časopisu, ter po izdajah te vrste virov v »Prilozih za orijentalno filologiju« (i storiju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom), je leta 1957 v Sarajevu začela izhajati zbirka Monumenta Turcica Historiam Slavorum Meridionalium Illustrantia. V prvem zvezku te zbirke so izšli kanuni in kanun-name za bosenski, hercegovski, zvrniški, kliški, črnogorski in skadarski sandžak. Avtorji te izdaje so bili Branislav Đurđev, Nedim Filipović, Hamid Hadžibegić, Muhamed Mujić in Hazim Šabanović. Pri raziskavi te vrste turških pravnih spomenikov in defterjev, ki se nanašajo na sandžake na našem ozemlju, je bilo potrebno delo v carigrajskem arhivu. Že takrat je pri tem sodelovala tudi Dušanika Bojanić.

Knjiga Dušanika Bojanić, izdana 1974. leta, obsega prevod zakonov in zakonskih predpisov, ki so jih turški sultani izdajali za srbski narod. Avtorica besedo kanun in kanun-nama prevaja kot zakon in zakonski predpis. V uvodu razlaga razliko med tema dvema terminoma in kot pravi, se lahko meja med njima potegne le glede njihove vsebine. Vendar pa v prevodu samih tekstov ta dva izraza pušča neprevedena, ker, kot piše avtorica, ni hotela vplivati na bralce s svojim razumevanjem teh izrazov. Za družbeno pravno in ekonomsko zgodovino srbskega naroda v drugi polovici 15. in 16. stol. so to osnovni viri, ki so izredno pomembni tudi zaradi dejstva, ker ti viri vsebujejo predpise iz srbskega državnega in običajnega prava.

Nastanek kanunov in kanun-nam je zvezan z obdobjem, ko je turška absolutistična oblast najmočnejša in tako tudi delo na področju zakonodaje. Kanuni in kanun-name so nastajali največkrat na podlagi popisov domačega in drugega pre-

bivalstva, ki je imelo različne statute in s tem tudi različne obveznosti, ter jih na ukaz sultanov vnašali v popisne knjige (defterje) posameznih oblasti osmanskega cesarstva. Te knjige vsebujejo še zakonske predpise o carinskih, tržnih, merskih in drugih dajatvah in taksah v pomembnih središčih.

Smederevo, Kruševac in Vidin so bili trije turški sandžaki (sandžak je osnovna upravna enota v osmanski državi), od katerih sta se prva dva formirala pod turško upravo v severnem in srednjem delu Srbije, to je na tleh bivše despotovine, vidinski sandžak pa v mejah bolgarskega cesarstva Ivana Stracimira. V zahodne predele vidinskega sandžaka so se v drugi polovici 15. stol. in začetku 16. stol. številno naselili Srbi, kateri so v turških zakonih imenovani vidinski Vlahi.

Defterji osmanskega cesarstva, v katerih so se ohranili kanuni in kanun-name naših treh sandžakov, so se ohranili kot originali, ki so opremljeni s sultanovim monogramom, ali pa kot uradni prepisi. Uradni prepisi, ki so se uporabljali za administracijo v prestolnici in provincah, so bili glede na zelo razvit birokratski aparat v omenjenih stoletjih na zelo visoki ravni, tako da je napak zelo malo.

V knjigi je objavljeno 76 kanunov in kanun-nam, od katerih jih je 73 imelo uraden značaj, le trije pa neuraden, saj se nahajajo v neuradnih zbornikih. Kanuni in kanun-name so razvrščeni kronološko po datumih, po katerih so datirani defterji, ker zakoni sami niso bili datirani. Defterji, ki nimajo datumov, ker se niso ohranili prvi listi, kjer je uvodni del (ki vsebuje po zahvalni formuli bogu in vladajočemu sultanu ime poverjenika, ki je nadziral popis, ime pisarja in datum začetka in konca popisa), pa so datirali po proučitvi podatkov v samem defterju ali po tekstu v samih kanunih in kanun-namah. Datiranje pa je prevzeto tudi po datumih, ki so jih prepričljivo določili drugi znanstveniki. Povsod so objavljeni osnovni podatki o virih (defterjih), iz katerih so zakonski teksti objavljeni, ter arhivi, kjer hranijo te vire. V primeru, če so bili ti teksti že objavljeni, je naveden tudi izdajatelj. Prevodi kanunov in kanun-nam smederevskega, kruševaškega in vidinskega sandžaka so iz let 1467—1468, 1476—1477, 1498, 1501, 1516, 1528, 1528—1530, 1530—1531, 1536, 1540—1545, 1542, 1560, 1575—1576, 1586, 1574—1595 in vsebujejo predpise o razmerju med timarnikom in njegovim podložnim rajetinom, o dajatvah, davkih, dohodku sultanu, carini, vlahih, martolozih, privilegijih in podobno. Kot poseben dodatek tem zakonskim tekstom sledita še dva berata, pojasnilo o carini, vozarini in drugih taksah na donavskih splavih iz leta 1520, ter adalet-nama iz leta 1560. Berata (ukaz sultana, pisan v prvi osebi) dajeta navodila za popis vlahov in za popis smederevskega sandžaka. Adalet-nama (»listina pravičnosti«, izdal jo je sultan, če so se pojavile kršitve, ki niso bile v skladu s šerijatom in kanuni, predvsem kadar so lokalne oblasti zlorabljale svojo oblast) pa je za smederevski sandžak.

Prevod vseh tekstov, kot piše v uvodu avtorica, je podan brez vsakršnih krajsanj ker ima v virih te vrste vsaka beseda svoj pomen in smisel. Vendar, kot ugotavlja, bi bil prevod najboljši, če bi bil preveden v srbsko-hrvatski jezik 15. in 16. stol., torej v čas nastanka.

Vsem tem prevodom sledi 20 strani faksimil, na koncu pa so opombe, kjer so pojasnjena osebna in geografska imena, pojmi in turcizmi.

V zvezi z zakonskimi spomeniki teh treh sandžakov pa naj bi izšli še dve knjigi, in to: v prvi obširni komentar posameznih členov zakonov, skupin zakonov in zakonskih predpisov; v drugi pa naj bi objavili za vse tri sandžake turški tekst s filološkim, paleografskim in diplomatskim komentarjem.

Vasko Simoniti

**Vlado Valenčič, Žitna trgovina na Kranjskem in ljubljanske žitne cene od srede 17. stoletja do prve svetovne vojne. Razprave SAZU, X/4, Ljubljana, 1977; 213 strani.**

Vlado Valenčič, ki je veliko prispeval v prvi zvezek Gospodarske in družbene zgodovine Slovencev, Agrarne panoge, je slovensko zgodovinopisje, zlasti gospodarsko oziroma agrarno zgodovino, obogatil z novim tehtnim delom. Kranjska ni bila nikoli veleproducent žita, trgovina z njim ni ne deželi, ne njenemu glavnemu mestu dajala nenevropskega, nesredozemskega pomena, omogočila pa je, da so nekateri prebivalci z njo veliko zaslužili in prišli do kapitala, ki so ga potem lahko vložili drugam. Ko je žito v trgovini zamenjala moka, je to povzročilo nastanek nekaterih večjih mlinov (Kozler na Fužinah). Do dokončanja železniške proge Dunaj—Trst, je bila žitna trgovina ena najpomembnejših gospodarskih panog naših ljudi. Dajala je dve možnosti zaslužka. Prva je bila prodaja ali zamenjava